

Dünyada Değişen Muhafazakârlık Anlayışı Bağlamında Türk Siyasal Hayatında “Muhafazakâr Demokrasi” Söylemi

Ercan Umul*

Giriş

Türkçede kullanıldığı şekliyle muhafazakârlık terimi “saklamak, korumak, bellekte tutmak” anlamlarından meydana gelen ve Arapçada “hıfz” olarak geçen kelimeden türemiştir. Muhafazakârlık kavramıyla belirtilmek istenen durum toplumsal mirasın korunması ve hafızanın diri tutularak süreklilik arz etmesidir. Bu bağlamda korunması gereken değerler olarak örfler, âdetler, gelenekler, inançlar, anılar ve tarihî miras karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda muhafazakârlık kaybolan değerlere karşı duyulan bir tepki sonucu ortaya çıkan bir hareketi de ifade etmektedir (Safi, 2007, s. 2).

Kuşkusuz birçok ideolojik akım ya da düşünce gelenekleri gibi muhafazakârlık da içinde yaşamış olduğu ortamın toplumsal özelliklerinden etkilenerek ortaya çıkmıştır. Muhafazakârlık kavramını ortaya çıktığı yıllardan itibaren ele alacak olursak farklı açılardan karşımıza çıkması muhtemeldir. Bu yüzden muhafazakârlık üzerinde değerlendirme yapılırken o ülkenin toplumsal, ekonomik ve siyasal özelliklerini göz önünde tutmak gerekmektedir.

Muhafazakârlık düşüncesi zaman içerisinde bazı değişim ve dönüşümlere uğramıştır. İlk olarak ortaya çıkan muhafazakârlık anlayışı değişime bir tepki olarak ortaya çıkarken daha sonraki yıllarda liberal değerler ile bir etkileşim süreci içerisinde girerek yeni muhafazakârlık

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı.

kavramı ortaya çıkmıştır. Bu etkileşim süreci birçok ülkede kendisini gösterdiği gibi Türkiye’de de göstermiştir.

2002 yılında AKP’nin iktidara gelmesi ile birlikte muhafazakâr bir siyasi yönetim anlayışı tekrar gündeme gelmeye başlamıştır. AKP’nin muhafazakârlık anlayışı klasik yapıdan ziyade yeni muhafazakârlık çerçevesinde şekillenmiştir. AKP ile birlikte Türk siyasal hayatında muhafazakârlık ve demokrasi kavramı bir araya gelmiş ve zamanla bu yeni sistemin genel çerçevesi ortaya çıkmaya başlamıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde klasik anlamda muhafazakârlık ele alınıp bunun Batı’daki algılanış biçimi üzerinde durulacak ve son olarak muhafazakârlık anlayışındaki değişimden hareketle yeni muhafazakârlık kavramı ortaya konmaya çalışılacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türk siyasal hayatında muhafazakâr düşünceye kısaca atıfta bulunularak AKP’nin ortaya koymuş olduğu “muhafazakâr demokrasi” kavramının genel çerçevesi ortaya konmaya çalışılacaktır.

Muhafazakârlık Anlayışının Teorik ve Tarihsel Çerçevesi

Muhafazakârlık

Muhafazakârlık terimi terminolojik olarak ele alınıp Latince kökenine bakıldığında “conserve” ve “conservatismus” kelimelerinden geldiği ve kelime anlamı olarak “korumak” ya da “olduğu gibi muhafaza etmek” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Fakat bunun dışında modern siyasi düşünce tarihinde de geniş bir anlam ifade etmektedir (Güngörmez, 2004, s. 12).

Muhafazakârlık adından sık sık söz edilen bir kavram olarak bazı zamanlarda övgüyle, bazı dönemlerde ise yeteri kadar tanımlanamayan bir düşünce geleneği ve siyasi bir ideoloji olarak ele alınmıştır. Kökeni Fransız Devrimi’ne kadar gitmesine rağmen tanımlama ve algılama konusunda bir kargaşa ortamının hâkim olduğu görülmektedir. Çoğunlukla toplum algısında “gericilik”, “tutuculuk” ya da “dincilik” olarak algılanan kavram aslı itibarıyla çok köklü bir siyasal geleneği ifade etmektedir. Fakat bu kavram popüler kullanım içerisinde genellikle dindarlık ve dinin belirlediği bir tutum içerisinde olmayı ifade eden bir tavra dönüşebilmektedir (Akkır, 2006, s. 7). Muhafazakâr yapının ana omurgasını oluşturan anlayışa bakıldığında ise genellikle karşımıza toplumsal kurumların muhafaza edilmesi, cemaatçi toplum yapısının aşınmasının bir felaket meydana getireceğini ileri süren muhalif hareketler çıkmaktadır (Akdoğan, 2004, s. 15).

Muhafazakârlık kavramı literatüre 18. yüzyılın başında Fransız Devrimi ile birlikte girmiştir. Bu anlayışı eleştiri tarzında da olsa devrim sonrasının bir ürünü olarak ele almak mümkündür (Mert, 2007, s. 164). Fransız Devrimi ile “eski” olan siyasal ve toplumsal değerler kopuşa geçmiş ve buna bir tepki hareketi olarak muhafazakârlık anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu açıdan değerlendirdiğimizde muhafazakârlık tanım olarak “önceki olanı muhafaza etmek” anlamın-

da ele alınmıştır. Fakat bunun siyasal, toplumsal ya da düşünsel anlamda farklı tanımlama ve boyutlarda da ele alınması imkânlar dâhilindedir. Burada üzerinde durulmak istenen, kavramın ilk ortaya çıkışının hangi şart ve durumlarda meydana geldiğinin altının çizilmesidir.

Muhafazakârlığın Batı tarihindeki gelişimi iki farklı temelde ele alınabilir. Bunlardan ilki Aydınlanma anlayışını salt akılla temellendiren Kıta Avrupası geleneği ve ikincisi ise Anglo-Sakson düşünce geleneğidir. Muhafazakârlık bu farklı düşünce anlayışları ve bakış açıları çerçevesinde farklı algılanış biçimlerine sahip olmaktadır. Kıta Avrupası muhafazakârlığı, genel olarak Fransız aydınlanmasında tanımlanan siyasi proje ve uygulamalara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda Fransa'da gelişen muhafazakâr düşünce ve hareket anlayışı, geri-devrimci bir hareketi işaret etmektedir. İkincisine bakıldığında ise, Aydınlanma ve Fransız Devrimi'ni eleştiren ılımlı, anayasal ve evrimci bir yapıya sahip olduğu söylenebilir (Akkaş, 2001, s. 3).

Günümüzde muhafazakâr siyasal düşüncenin temel referansı olarak kabul edilen İngiliz Liberal Whig Partisi milletvekili Edmund Burke muhafazakârlık (conservatism) terimini kullanmak yerine koruma (preservation) terimini kullanmıştır. Kavrama bu açıdan bakacak olursak muhafazakârlığın kavramsal anlamda kullanımını iki yüz yıl öncesine kadar götürmek mümkündür (Akkaş, 2003, s. 242).

Edmund Burke (1729-1797) tarafından ele alınan "Reflection on the Revolution in France" adlı eserde devrim sonrası yaşanan gelişmelerden duyulmuş olunan hoşnutsuzluk dile getirilmiştir. Burke bu eserinde geleneksel yapının ve mevcut durumun önemine değinmiş ve yapay şekilde düzenlenmiş olan siyasal sistemlere karşı çıkmıştır. Bunun temelinde ise insanın çoğunlukla irrasyonel arzulara sahip olduğunu ve bunların denetimi ya da kontrolü için toplum, gelenekler, kilise ve monarşi gibi kurumların varlığının önemli olduğunu söylemiştir. Burke bu denetim mekanizmasının olmaması durumunda bir kaos havasının oluşacağı kanısındadır (Helvacı, 1999, s. 28). Muhafazakâr düşünce yapısının oluşumu ve ortaya çıkmasında en çok katkısı olan Fransız düşünür Edmund Burke'nin muhafazakârlık anlayışı genel olarak Fransız Devrimi'nin getirmiş olduğu anlayış çerçevesinde oluşan toplumsal ve siyasal yapıya bir karşıtlık çerçevesindedir (Duman, 2004, s. 34). Bu sebepten dolayı devrimin getirmiş olduğu özgürlük, eşitlik, kardeşlik gibi ilkelerden ziyade tecrübe, gelenek ve tarihe daha çok önem atfetmektedir (Türk, 2003, s. 122). İhtilal şartlarının bir ürünü olan muhafazakârlık siyasi ve felsefi altyapısı olan bir harekettir. Muhafazakâr doktrin, Avrupa uluslarının geleneksel, siyasal ve toplumsal yapısını değişime karşı korumak için ortaya çıkmış ve temelinde antimodernist bir nitelik arz etmektedir. Bu anlayışın Burke ve onunla aynı görüşe sahip olan düşünürler tarafından Fransız Devrimi'ne karşı olan bir tepkiden ortaya çıktığı söylenebilir (Akkır, 2006, s. 9).

Burke insanı gelişmemiş bir varlık olarak ele almış ve gelişimin cemaat ve devlet içerisinde oluşabileceği kanısında bulunmuştur. Aslında bunun örneklerini Türk siyasal hayatında

da görmek mümkündür. Muhafazakâr olarak tanımlanan birçok grup; cemaat, tarikat ve benzeri yapıda olan birliktelikler ile bir araya gelmekte ve bir yapı oluşturmaktadır. İnsanın mantık ve duygu temelinde bir doğası olduğunu belirten Burke, mantığın da sınırlı bir yapıya sahip olduğuna değinmiştir. Dolayısıyla insanların eşit yapıda olmayacağını ve ancak bir devlet düzeni içerisinde bunun gelişiminin oluşabileceğini savunmuştur.

Muhafazakâr görüşe göre, dünya düzeninin varlığı ilahî güç ve doğa tarafından belirlenmiş ve insan gelişmemiş günahkâr bir varlık olarak kabul edilmiştir. İnsanlar arasında fiziki ve düşünsel bir eşitsizliği kabul eden bu görüş, toplumsal yapının devamı için mülkiyeti bir ön koşul olarak ele almıştır (İnce, 2004, s. 34).

Muhafazakâr anlayışın temel taşlarından bir tanesi de toplumsal yaşamın gelenekler çerçevesinde ele alınmasıdır. Burada insanın eksikliklerinin geçmişte yaşanan tecrübeler çerçevesinde giderilmesine atıfta bulunulmuştur. Ayrıca toplumsal dönüşümün önündeki bir kontrol aracı olarak da değerlendirilen gelenekler, özgün bir yapıya sahip politik araç olarak ele alınmıştır. Burke, devrimcilerin ortaya koymuş olduğu savlara karşı olarak geleneği önerirken -ayrıca ön yargı- basiret ve bilgeliği öne çıkarmak da istemiştir.

Siyasal anlamda muhafazakâr tutumun amacı, statükoyu korumak, reformlara temkinli olarak yaklaşmak olarak ele alınabilir. İngiltere’de Toryler, Amerika’da Cumhuriyetçiler, Fransa’da Gaullé’cü ve Avrupa ülkelerinde Hristiyan demokrat partiler muhafazakâr olarak ele alınabilir. Fakat bunların siyasi tavır ve davranışları birbirinden farklı bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Akkaş, 2003, s. 243).

Felsefi olarak muhafazakârlar, sosyal ve siyasi sorunların temelinde insanoğlunun doğasından kaynaklı etkenlerin olduğu varsayımında bulunmaktadırlar. Bu gibi sorunların akla bırakılması durumunda insanoğlunun hata yapabileceği kanısındadırlar. Bu nedenle aklın yerine daha çok ön yargıyı koymaktadırlar. Yaratılış bakımından eksikliklerle dolu olan insanoğlunun tahmin edilemeyen davranışlarına karşı ön yargı ve tarihi koyarak insan doğasının ehlileşebileceğini savunmaktadırlar. Bunun temelini Hristiyanlık anlayışına dayandırmak ve Aydınlanma felsefesine karşı bir akım olarak ele almak mümkündür (Akkaş, 2003, s. 243).

Muhafazakârlık, toplum içerisinde yapılacak her türlü radikal değişimin tahrip edici bir özellik taşıyabileceği endişesini taşımakta ve bu gelişmelerin geçmişin değerlerini reddedeceği düşüncesi ile tedrici gelişmeyi savunmaktadır (Akkaş, 2003, s. 246).

Literatürde muhafazakârlığın tanımlanması konusunda iki farklı görüş ortaya çıkmaktadır. Bu tartışmalardan birincisi muhafazakârlığın ideoloji mi yoksa bir düşünce geleneği mi olduğu yönündedir. Diğer tartışma konusu ise muhafazakârlığın değerlendirilmesinde ortaya çıkmaktadır. Bazı düşünürler muhafazakârlığı gerici olarak ele alırken bu konuda çalışma yapan bazı düşünürler ise muhafazakârlığın süreklilik içerisinde değişimi savunduğu kanısındadır. Muhafazakârlığı gerici olarak ele alanlar aynı zamanda bir ideoloji olduğu

yönünde değerlendirme de yapmaktadırlar. Aksi fikirde olanlar ise muhafazakârlığın bir düşünce geleneği olduğu kanısındadırlar (Bıdık, 2007, s. 68). Muhafazakârlık anlayışının bazı savunucuları bunun bir ideoloji olmadığı yönünde görüşlere sahiptirler. Bunun nedeni ise ideolojinin eksik kavrayış gibi bir anlamının olması ve bir suçlamanın ifadesi olarak görünmesidir. Oysa onlara göre muhafazakârlık; ideoloji, teori, kuram gibi toplumsal ve düşünsel hareketlere bir muhalefet olarak ortaya çıkmıştır (Karaaslan, 2011, s. 13).

Muhafazakâr düşünce yapısının temelinde geleneklerin önemli bir yerinin olduğu görülmektedir. Muhafazakârlar gelenekleri yeniliklerin düşmanı olarak görmekten ziyade tecrübe olarak değerlendirmektedirler. Değişimin Fransa'da olduğu gibi toplum mühendisliği tarzında olmayıp geçmişten gelen ve toplum tarafından kabul gören değerlerin de ortaya konularak yapılması düşüncesindedirler. Bu durum muhafazakâr anlayışı birçok akım ve düşünceden ayırmaktadır. Geleneklere bakışı açısından liberal ve muhafazakâr görüş birbirinden ayrılmaktadır. Liberaller gelenekleri gelişimin önünde bir engel olarak algılamak muhafazakârlar gelenekleri birikmiş bir tecrübe alanı olarak görmekte ve toplumsal sorunların çözümünde gelenekleri kullanmaktadırlar.

Muhafazakârlığın geçmiş ile gelecek arasında bir köprü vazifesinde bulunduğunu söylemek imkânlar dâhilindedir. Fakat karıştırılmaması gereken bir nokta ise geleneklerin benimsenmiş olması yönündedir. Burada kabullenilmiş olan gelenekler daha çok toplum tarafından benimsenmiş olanlardır. Aksi takdirde her şey kabullenilmiş olsaydı, kölelik sırf bir gelenek olduğu için muhafazakârlar tarafından kabullenilmiş olurdu (Bıdık, 2007, s. 72).

Muhafazakârlar toplumsal kurumların devamlılığına, özel mülkiyete, otorite ve hiyerarşiye vurgu yapar ve toplumu bir organizma yapısı olarak kabul eder (Erler, 2007, s. 126-127). Bu bağlamda toplum, geçmişten gelip geleceğe uzanan ve kendisine müdahalede bulunulmaması gereken canlı bir yapıdır. Onun gelişimini organizmanın gelişimine benzetmek mümkündür. Değişik evrelerden geçer ve zamanla kendine bir şeyler kazandırır. Burada altı çizilmek istenen nokta ise toplumsal yapıda da gelişimin bu şekilde olmasının istenmesidir. Bu anlamda toplumsal yapıdaki değişimi hızlandırmak veya toplumdaki herhangi bir değişime yön vermek amacıyla yapılacak olan müdahaleler toplumsal problemlere yol açmaktadır (Çaha, 2005, s. 72).

Muhafazakâr düşünceye göre din toplumun en önemli yapı taşlarından biridir. Otorite, ekonomi, mülkiyeti toplumun fiziksel bedenini oluşturan parçalar olarak kabul edersek bu oluşum içerisinde din ruhsal bedeni oluşturmaktadır. Bu anlamda muhafazakâr düşünce de dinden soyutlanmış olan bir toplum ruhundan soyutlanmış olan bir insana benzetilmektedir. Dinin bu kadar önemsenmesindeki temel neden ise, dinin toplumsal yapı içerisinde beraberliği sağlayıcı bir özelliğinin olmasıdır (Çaha, 2005, s. 72). Muhafazakârların dinin toplumsal işlevine atıfta bulunması onları dindar olarak nitelendirmemiz gerektiği anlamına gelmez. Çünkü muhafazakâr düşüncede din, bireysel kurtuluş aracı olmaktan zi-

yade toplumsal bağları güçlendiren özellikleri ile ele alınmaktadır. Fakat dincilikte toplum mühendisliği tarzında bir anlayış söz konusudur. Bu anlayış muhafazakâr düşünce yapısı ile uyuşmamaktadır (Erdoğan, 2005, s. 28). Fakat Türk siyasetinde bu iki kavram sürekli iç içe girmiş ve zamanla birbiri ile aynı anlamlarda kullanılmaya başlanmıştır. Bu da bize kavramın tam olarak anlaşılmadığını ve eksik bir kavrayış ile yorumlandığını göstermektedir.

Muhafazakârlığın unsurlarına bakıldığında karşımıza gelenek, faydacılık, insanın kusurlu olması, organizmacılık, hiyerarşi, otorite ve mülkiyet çıkmaktadır (Heywood, 2006, s. 67). Ayrıca bu unsurlara gelenekleri ve dini de eklemek mümkündür.

Muhafazakârlık, Fransız Devrimi, Aydınlanma ve onun akıl anlayışına, bu tarz siyasi projeler doğrultusunda toplumun değiştirilmesine ilişkin önerilere karşı muhalif bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Buradaki amaç toplumu devrimci bir şekilde dönüştürmeye çalışan projecilerden korumaktır. Bu bakış açısı çerçevesinde tanımı yapılırsa, devrimci dönüşüm hareketlerinin önünde duran yazar, düşünür ve siyasetçilerin eleştirilerinin biçimlendiği bir siyasi felsefeyi, bir düşünce geleneğini ve onlardan türetilen ideolojiyi ifade etmektedir (Özipek, 2004, s. 6).

Genel bir tanımlama yapmak gerekirse muhafazakârlık, toplumsal değişimlerin önünde bir engel olmaktan ziyade değişimlerin zaman içerisinde ve toplum tarafından benimsenerek tedrici bir şekilde yapılması ve yapılacak olan bu değişimlerin toplumsal değerlere karşı yıkıcı ya da tahrip edici olmaktan ziyade destekler nitelikte olması yönünde bir tavır sergilemektedir. Muhafazakârlık tanımlanırken bazı kavramlar sürekli göz önüne çıkmaktadır. Bunları genel olarak açıklamak istersek toplum tarafından özümsemiş olan gelenekler, din, dil, mülkiyet ve benzeri gibi kavramlardır. Fakat tanımlamalar yukarıda da değinilmiş olduğu gibi ülkeler arasında farklılıklar göstermekte ve bu nedenle herkes tarafından tam anlamıyla benimsenecek olan bir tanımlama yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bu sebepten dolayı tanımlamalar ülkeler referans alınarak yapılırsa daha açıklayıcı ve anlaşılır bir hâl almaktadır. Bu kavram kargaşası sadece ülkeler arasında farklılıklar olarak değil bazen bir ülke içinde yer alan muhafazakârlar tarafından da farklı algılayış biçimleri oluşturmaktadır. Örnek vermek gerekirse Türkiye’de yer alan muhafazakâr gruplar sürekli birbirinden farklı bir hayat tarzı ve siyasi üsluplarının olduklarını dile getirmektedirler. Kanımca muhafazakârlık için yapılacak olan tanımlama muhafazakârlığı toplum tarafından kabul görmüş değerleri korumaya çalışan bir mekanizma olarak görmektir. Bu mekanizmanın da iyi işlemesi için toplumsal değerlerin bir araç olarak kullanılması gerekmektedir. Ayrıca muhafazakârlığın sadece dinî bir boyutta ele alınması eksik ve yanıltıcı bir tanımlama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Muhafazakârlığı bir diğer açıdan ele alacak olursak fikrî ve ideolojik bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte bu noktada muhafazakârlık geçmişten gelen değerlere önem veren, tarihler boyunca aktarılıp gelmiş olan tecrübeleri kullanan, gelenek, din ve aile yapısına, siyasal kazanımlara önem veren bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Muhafazakârlık

radikal değişimler karşısında değişimlerin daha ılımlı bir şekilde olmasını savunan fikrî ve ideolojik bir yapılanmayı ifade etmektedir.

Muhafazakârlık tanımlamasında genellikle karşımıza tutuculuk ya da bir diğer tanımla değişimin karşısında katı bir şekilde direnme çıkmaktadır. Bu tanımlama doğru bir tanımlama değildir. Aksi takdirde muhafazakârların toplumsal değişimlere ve gelişimlere ayak uyduramamış olması gerekirdi. Açıkça görülmektedir ki muhafazakârlar bugün teknoloji ve modern çağın nimetleri olan iletişim araçlarını iyi bir şekilde kullanmakta ve bunlardan hem fikrî hem ideolojik anlamda faydalar sağlamaktadırlar. Fakat toplum algısında yer alan muhafazakârlık tanımlaması bazen bunun aksi şeklinde olabilmektedir. Bu durum da muhafazakârlığın yanlış tanımlamalara maruz kalmasına sebebiyet vermektedir.

Muhafazakârlığın Batı'daki Algılanış Biçimi

Muhafazakârlık anlayışını Batı felsefesinde iki farklı biçimde ele almak mümkündür. Bunlardan ilki Kıta Avrupası muhafazakârlığı diğeri ise Anglo-Sakson geleneği olarak adlandırılan İngiliz muhafazakârlık anlayışdır (Özipek, 2004, s. 8).

Kıta Avrupası Muhafazakârlığı

Kıta Avrupası muhafazakârlığını ele alırken iki farklı tarz karşımıza çıkmaktadır. Bunlar Fransız ve Alman muhafazakârlık anlayışı olarak ele alınmıştır. Fransız muhafazakârlık anlayışı daha çok uzlaşmaz, radikal, katı ve reaksiyoner bir nitelik taşımaktadır. Bu sebepten dolayı gelenekleri, monarşiyi, kilise ve cemaat eksenli yapıları savunan ve ilerleme, devrim gibi düşünceleri şiddetle eleştiren bir yapıya sahiptir. Bu anlayış doğrultusunda Aydınlanma düşüncesi ve Fransız Devrimi'ni kabul etmemektedir. Alman muhafazakârlık anlayışının ayrılmış olduğu nokta ise felsefi temellerinin daha güçlü olmasıdır. Bu noktada Alman muhafazakârlığının fikir babası Hegel olup daha derin ve köklü bir temel ortaya koymuştur (Çaha, 2001, s. 102).

Hegel devleti toplumsal yaşamın merkezine oturtmuş ve otorite ile hiyerarşinin güçlü olduğu bir muhafazakâr anlayış ortaya koymuştur. Fransız muhafazakârlığında ise daha çok kilise ve din merkezli bir yapı kendisini göstermektedir. Genel olarak bakıldığında ise her iki anlayış da otoriter bir özellik taşımaktadır (Çaha, 2004, s. 18).

Fransız muhafazakârlığında, monarşik rejimin ve dinin merkeze alınarak oluşturulacak olan bir dünya görüşünün kurulması yönünde istekler uzun yıllar kendisini göstermiştir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde daha çok dinci ve katı bir yapıya sahiptir (Bora, 1999, s. 62).

Hegel, Aydınlanmacı düşünürlerden ziyade gelişimin ve değişimin akıl ve devrimle değil, milletin ve tarihin ruhundaki içsel dinamikler ile gerçekleşeceği kanısındadır. Alman muhafazakârlığının amacı modern olanı yıkıp feodal yapının sosyal, politik ve ekonomik değerlerinin milliyetçi sosyalizm gibi bir tanımlamayla hayata geçirilmesidir (Karaaslan, 2011, s. 31).

Genel olarak Kıta Avrupası muhafazakârlığı değerlendirildiğinde Aydınlanma'yı tüm siyasal sonuçları ile kabul etmeyen aksine teokrasi ve monarşiden yana bir tercihte bulunan, kısacası eski rejimden yana bir tercih yapan tepkici bir siyasal tutumu ifade ettiği görülmektedir (Özipek, 2004, s. 8).

Kıta Avrupası'ndaki reaksiyoner muhafazakârlık anlayışının temelini bakıldığında bu toplumların ekonomik, kültürel ve siyasal açıdan feodal özellikler taşıdığı görülmektedir. Bu toplumlarda muhafazakârlık kendisinde var olmayan değerlere karşı bir tepki niteliğinde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle statükocudur. Felsefi muhafazakârlıktan geride kalarak amacının sadece kendi varlığını korumak yönünde olduğu gibi bir tanıda bulunulabilir. Kıta Avrupası'nda muhafazakâr anlayışın bu derece katı olması onu liberal düşüncelere karşı bir tutum içerisine sokmuştur. Bu sebepten dolayı bu dönemde liberalizmle birleşmekten ziyade milliyetçi bir özellik taşımaktadır (Bıdık, 2007, s. 95).

Aydınlanma düşüncesine karşı bir reaksiyoner hareket olarak ortaya çıkmış olan Kıta Avrupası muhafazakârlığı katı ve uzlaşsıza yer olmayan bir yapıda olması sebebi ile daha sert çizgilere sahip olmuştur. Ani ve radikal değişimler karşısındaki tavrı genellikle değişime karşı olan cephede yer almıştır. Bu sebeple radikal değişimlere karşı her zaman temkinli bir yaklaşım sergilemiştir. İki farklı tarzda muhafazakârlığın yer almış olduğu Kıta Avrupası'nda ortak nokta değişime karşı temkinli yaklaşım sergilemesidir.

Genellikle Fransız muhafazakârlığı daha katı bir şekilde tanımlanmış ve felsefi temeli itibarı ile Alman muhafazakârlığından ayrılmıştır. Devrim sonrasının bir ürünü olan Fransız muhafazakârlık anlayışı devrimin getirilerini bu noktada reddetmektedir. Bu yönüyle Aydınlanma devriminin getirmiş olduğu moderniteye karşı bir tavır sergilemiştir. Daha çok otorite ve statükonun hâkim olduğu bir yapı Fransız muhafazakârları tarafından benimsenmektedir.

İngiliz Muhafazakârlığı

Muhafazakârlığın siyasi bakımdan güçlü olduğu ülkelerde muhafazakâr partiler genellikle tedrici değişim ve çatışmacı olmayan bir düşünce yapısına sahip olmanın demokrasi standartlarını yükselttiği ve güçlü olmaya çalışan faşist ve komünist rejimlerin ortaya çıkışını engellediği görüşündedirler. Onlara göre Amerika ve İngiltere'de güçlü bir faşist ve komünist rejimin ortaya çıkmamasının temelinde radikal değişime soğuk bakan bir felsefi anlayış ve herkesi kucaklayan bir siyasi tavır bulunmaktadır (Karaaslan, 2011, s. 38).

İngiliz muhafazakârlığının en önemli özelliği gelenekçi olmasıdır. Bu durum vatanseverliği, otoriteyi, özgürleşmeyi, kadın hakları gibi konularda sosyal ve siyasal değişime karşı antimodern bir tutum içerisinde olmayı mümkün kılmaktadır. Gelenekçi bir yapısı olması nedeniyle var olan kurumların da desteklenmesini savunur. İngiliz muhafazakârlığının felsefi temelinde siyaset, bir güç elde etme yöntemi olarak yer almaktadır. Bu yüzden muhafazakârlar, iktidarı ele geçirmek için gerekli olan değişim ve dönüşümleri gerçekleştirmeyi hedeflerler (Safi, 2007, s. 50).

İngiliz muhafazakârlığını Fransız muhafazakârlık anlayışı ile karşılaştırdığımızda liberal değerlerin daha çok öne çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla İngiliz muhafazakârlığı liberal anlayışın getirmiş olduğu bireysel hak ve özgürlükleri desteklemekte ve ayrıca muhafazakârlığın yapı taşları olan gelenek, aristokrasi ve krallık gibi feodal değerleri de engel olarak algılamamaktadır (Beneton, 1991, s. 50). Genel olarak İngiliz muhafazakârlığı yasamayı, siyasal birliği, seküler toplumsal değerleri önemsemektedir (Akdoğan, 2004, s. 28).

Kıta Avrupası muhafazakârlığı karşısında daha ılımlı bir özellik taşıyan bu muhafazakârlık türü değişimler karşısında aşırı derecede katı bir tutum sergilememektedir. Fakat gelenekleri muhafaza etme açısından hâlâ sınırları bulunmaktadır. Günümüzde İngiliz siyasal hayatına bakıldığında Kraliyet geleneğinin bulunması bunun en güzel örneğidir. Ayrıca İngilizler geleneklerin gelişimin önünde engel olduğu fikrinin de asılsız olduğu kanısını taşımaktadırlar.

Muhafazakârlık Anlayışındaki Değişim ve Dönüşüm: Yeni Muhafazakârlık

Yeni muhafazakârlık anlayışının ortaya çıkışı Soğuk Savaş sonrası dönemde kendisini göstermeye başlamıştır. Genel manada sosyalist sisteme ve onun getirilerine karşı reaksiyoner bir burjuva akım olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni muhafazakâr anlayış eskisinden farklı olarak liberal ekonomi politikaları eklenerek oluşturulmuş ve ideolojik olarak muhafazakâr olmayı denemiştir (Yanardağ, 2004, s. 35). Yeni muhafazakâr hareket, bilinçli ve dikkat çeken üniversiteli, medyası ya da bürokratik yönetimin önde gelen isimleri tarafından oluşan entelektüel bir hareket olarak ortaya çıkmıştır (Karaaslan, 2011, s. 56).

Edmund Burke'nin ilk biçimleriyle ortaya koymuş olduğu liberal nitelik taşıyan fakat kapitalizme karşı ihtiyatlı bir duruş sergileyen muhafazakârlık anlayışı İkinci Dünya Savaşı sonrasında sosyalizme duymuş olduğu nefret çerçevesinde liberalizme yaklaşmıştır. Günümüzde yeni muhafazakârlık anlayışı bu yönüyle ikili bir yapıyı işaret etmektedir. Bunun bir kanadında ekonomide liberal, diğer kanadında ise siyasette otoriter bir sistem yer almaktadır (Özipek, 2004, s. 170). Yeni muhafazakârlık klasik liberalizmin özgürlüklere ilişkin bakış açılarından bazılarını bünyesine almıştır. Bu anlamda bireysel bağımsızlık ve özgürlüklerin önünü açan gölge devlet anlayışı örnek olarak verilebilir (Karaaslan, 2011, s. 57).

Yeni muhafazakârlık anlayışının önemli öğelerinden birisi de güç arayışlarıdır. Amerika ve İngiltere gibi yeni muhafazakârlık anlayışının geliştiği devletlere bakıldığında bu devletlerin dünya devletleri arasında güçlü ve egemen olma gibi istekleri olduğu söylenebilir (Karaaslan, 2011, s. 58).

Yeni muhafazakâr anlayış kapitalizmin getirmiş olduğu piyasa ekonomisi ve liberal ekonomi politikalarını kabul etse de toplumların bireyci ve tüketici yapısına karşı eleştirileri bulunmaktadır. Bu anlamda daha çok gelenekçi dine dönüşü savunurlar. Beneton'a göre muhafazakârlık anlayışını canlı tutan şey, dinsel muhafazakârlık kökeni çerçevesinde bir anlayışın gelişmesidir (Beneton, 1991, s. 115). Yeni muhafazakârlık anlayışının toplumsal eşitlik

kavramına karşı ön yargılı bir tutum içerisinde olduğu söylenebilir. Onlara göre toplumsal eşitlik seçkinlerin ortaya çıkmasını engelleyecektir (Ergil, 1986, s. 134).

Yeni muhafazakârlık anlayışının temelleri Amerika'daki algılanış biçimi olarak ele alınabilir. Amerika'da muhafazakârlık anlayışı liberal değerler üzerine kurulmuş ve bunun devamı için din, aile ve gelenek gibi değerler ithal edilmiştir. Bu anlamda Amerikan muhafazakârlığı ne gelenek karşıtı ne de Avrupa'nın karşı sağ eğilimlerini destekler niteliktedir. Amerikan muhafazakârlık anlayışı gelenekleri kabul ederken devletçi zorbalığı da reddetmektedir (Karaaslan, 2011, s. 61).

Irving Kristol yeni muhafazakârlık kavramını ilk kez 1973 yılında "Dissent" adlı makalesinde Michael Harrington'un kullandığını dile getirmektedir. Kristol yeni muhafazakârları, liberal bakışlı muhafazakârlar olarak tanımlamaktadır. Yeni muhafazakârlara bakıldığında karşıma Peter Viereck, Robert Nisbet, Daniel Bel, Michael Novak, Thomas Sowell, Irving Kristol gibi düşünürler çıkmaktadır (Gül, 2004, s. 79).

Yeni muhafazakârlık anlayışının felsefi temellerine bakılabileceği gibi, özellikle 1980 sonrası seyrine bakılarak politik ve örgütsel düzeyde de ele alınabilir. Yeni muhafazakârlara bu açıdan bakıp eski anlayış ile karşılaştırdığımızda, yeni muhafazakârların ilk dönem muhafazakârlığın Aydınlanma felsefesine karşı göstermiş olduğu tutumu eleştirdikleri görülmektedir (Miber'den akt., Erler, 2007, s. 127).

Yeni muhafazakârlık anlayışının önemli isimlerinden biri olan Irving Kristol bu anlayışı özetlerken "Refah devletine destek fakat bürokratik zorlama ve paternalizme muhalefet; serbest piyasa ekonomisine uymak; karşı kültüre ve onun düzene karşı görüşlerine karşı geleneksel değerlere ve dine destek; herkes her şeyden eşit pay almalı diyen eşitçiliğe muhalefet ve güçlü bir anti-komünist dış siyasete destek" olarak ele almıştır (Kristol, 1983, s. 87).

Yeni muhafazakârlık anlayışı eski ile karşılaştırıldığında, eskinin birçok değerini benimsediği görülmektedir. Otoriteye uyması, geleneksel değerlerin uygulanmaysa çalışılması, manevi değerlere saygı gibi konularda yeni muhafazakârlar eskiye yakın görüşler savunmaktadırlar (Safi, 2005, s. 36).

Yeni muhafazakârlar sosyal değişimin sınırlı bir kavram olduğu kanısını taşımakta ve sosyal ve ekonomik şartlarda değişimin devlet kapasitesi dışında olduğunu savunmaktadırlar. Eğer devlet bir değişim gerçekleştirecek olursa bunun iki alternatifi olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, toplumsal istekleri bastırarak daha gerçekçi bir beklenti ortamı oluşturmak, ikincisi ise, yönetici kademesinin değiştirilerek toplum nezdinde devlet gücünün sınırlı olduğu fikrini oluşturmak ve eşitlik düşüncesini ortadan kaldırmaktır (Safi, 2005, s. 36).

Günümüzde yeni muhafazakârların dine bakışı değerlendirildiğinde, eskisine nazaran daha laik söylemler içerisinde oldukları söylenebilir. Geleneksel muhafazakârlıkta hukukun, toplumsal yaşamın, siyasi yapının ana kaynaklarından birini dinî değerler oluşturmaktadır. La-

kin bu değerlendirmeyi yeni muhafazakârlık açısından tam anlamıyla yapmak hiçbir zaman mümkün olmayabilir. Burada altı çizilmesi gereken nokta yeni muhafazakârların dinden tamamen uzaklaşmamış olması ve hatta dinî değerleri kullanması fakat eskiye nazaran daha laik bir çizgi benimsemesidir.

Yeni muhafazakârlık üç temel özellik çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bunlar sırası ile Keynezyen ekonomi politikalarının terk edilmesi, devletin küçültülmesi, geleneksel muhafazakârlığın vurguladığı geleneksel değerlere ve kavramlara geri dönülmesi ve güçlü bir ulusal savunma mekanizmasının oluşturulmasıdır (Gül, 2004, s. 85). Yeni muhafazakârlar için devlet ekonomik ve özel yaşamdan çekilmeli, ayrıca ahlakın ve kamu düzeninin koruyucusu olmalıdır. Yeni muhafazakârlar devletin sınırlı fakat güçlü olmasına dikkat çekerler. Bu anlayış sadece Amerika ve İngiltere’de değil dünyanın birçok ülkesinde bu şekilde ortaya çıkmaktadır (Vural, 2003, s. 97).

Yeni muhafazakârlığı değerlendirirken ortaya çıkan değişim modern çağa ayak uydurmak adına yapılan birtakım düzenlemeler olarak da ele alınabilir. Bu açıdan bakıldığında dünyanın bugün en çok tercih ettiği liberal ekonomi politikasının uygulanması, bireysel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi ve benzeri gibi politikalar muhafazakârlık ile bütünleşmiştir. Fakat otorite ve güçlü bir merkezî yönetim fikri açısından özünü muhafaza etmektedir. Buradan da anlaşılıyor ki yeni olan şey muhafazakârlığın liberal değerler eklenerek günümüze daha uygun bir hâl almasıdır.

Türk Siyasal Hayatında Muhafazakârlık ve Muhafazakâr Demokrasi Söylemi: Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği

Türk Siyasal Hayatında Muhafazakârlık: Genel Değerlendirme

Türkiye’deki muhafazakârlık anlayışının Avrupa’da ortaya çıkan muhafazakârlıkla benzerliklerini ya da farklı yönlerini değerlendirebilmek için 19. yüzyılda güç kaybı içinde bulunan Osmanlı Devleti’ndeki fikir akımlarına bakmak gerekmektedir. Muhafaza edebilmek adına değiştirmek, hukuki ve siyasi alanlarda değişiklikler yapmak, İslam’ın daha iyi anlaşılabilmesi için açılımlarda bulunmak, Batı’da ilerleyen kurumların tespit edilmesi ve usullerini almak Yeni Osmanlılardan itibaren devlet adamlarının ve entelektüellerin üzerinde düşündükleri bir konu olmuştur (Özipek, 2010, s. 110).

Türkiye’de muhafazakârlığın ortaya çıkışı modernleşme hareketleri çerçevesinde ele alınabilir. 19. yüzyılda Türkiye hızlı ve elitler eli ile bir dönüşüm yaşamıştır. Tanzimat ile kaçınılmazlığı üzerinde durulan Batılılaşma süreci ile birlikte Osmanlı’da muhafazakâr düşünce şekil almaya başlamıştır (Karaaslan, 2011, s. 65). Bu dönemle birlikte artık Osmanlı’daki muhafazakâr düşünce yapısı katı bir formdan çıkarak daha esnek ve değişikliklere uyum sağlayabilen bir görüntüye kavuşmaya başlamıştır. Fakat bu durum o dönemde muhafazakâr

kesim tarafından bu şekilde karşılanmaktan ziyade sert eleştirilere maruz kalmıştır. Fakat devleti düştüğü durumundan kurtarabilmek adına bazı değişikliklere gidilerek muhafazakâr yapıdan birtakım tavizler verilmiştir. Bu durum muhafazakâr düşünceye yeni boyutlar da kazandırmıştır. Aslında burada altı çizilmek istenen nokta Osmanlı'nın son dönemdeki muhafazakârlık anlayışının bazı değişim ve yeniliklere açık bir hâl almış olmasıdır.

Cumhuriyet sonrasına bakıldığında önemli dönüm noktalarından bir tanesi de Demokrat Parti (DP) ile birlikte çok partili siyasal hayata geçiş olmuştur. 1950 yılında iktidara gelen DP; mevcut yapıyı liberalleştirmek, devletin ekonomi üzerindeki belirleyici rolünü azaltmak, dinî ve siyasal kimlikler üzerindeki baskıları en az seviyeye indirmek adına girişimlerde bulunmuştur. Bu tarihten itibaren muhafazakâr anlayış kendisini liberal değerler ile etkileşim içerisine sokmaya başlamış fakat spesifik anlamda bir siyasal harekete dönüşmemiştir. Ayrıca bu girişimler sürekli olarak askerî darbelerle kesintiye uğramıştır (Özipek, 2010, s. 114). Demokrat Partinin muhafazakârlık anlayışı üzerinde yorum yaparken üzerinde durulması gereken önemli bir nokta dinî özgürlüklerin önünün açılmasıdır. Bu sebepten dolayı DP toplum nezdinde kabul görmüş ve sandıktan başarılı bir şekilde çıkmıştır. Fakat DP'nin muhafazakârlık anlayışında o dönemde öne çıkmasına rağmen kısa bir dönem hayat bulan önemli bir nokta da liberal değerlerin siyasal hayata yansımalarıdır. Hâl böyle olunca DP'nin muhafazakârlık anlayışı daha esnek ve değişimlere ayak uydurabilen bir şekil almıştır. Lakin yukarıda da değinildiği gibi DP'nin siyasal ve düşünsel anlamdaki muhafazakârlığı darbe ile kesintiye uğramış ve bu anlayış yapısal olarak tam anlamıyla temellenmeden sona ermiştir.

Türk muhafazakârlığı ele alındığında 1967'den sonra Milli Görüş karşımıza çıkmaktadır. Erbakan'ın önderliğinde bir araya gelmiş olan Milli Görüş Hareketi kendisine has bir üslup ile bu dönemde Türk siyasal hayatında yer bulmuştur. Bu dönemde ilk defa bu denli yoğun bir şekilde bir parti milli ve manevi değerlere vurgu yapmış ve İslami değerlere önem vermiştir. Bu dönem içerisinde İslami hareketin önde gelen anlayışlarından olan Milli Görüş birçok kişi tarafından benimsenmiş ve hâlâ devam etmekle birlikte uzun yıllar siyasal arenada yerini almıştır. Ayrıca AKP'nin kurucu kadrosu da Milli Görüş içerisinde siyaset yapmış ve bu çizgide yetişmiştir fakat ilerleyen bölümlerde de değinileceği gibi daha sonraları parti içinden ayrılarak kendi siyasal yapılarını oluşturmuşlardır. Milli Görüş İslami değerleri benimsemiş bir parti olmuştur ve bu çizgiden taviz vermek istemeden siyaset yaptığı söylenebilir. İslami bir anlayışa sahip olması sebebi ile 28 Şubat sürecinde irticai faaliyetleri desteklediği gerekçeyle büyük bir sınav vermiştir. Bu da parti için o dönemde büyük bir güç kaybı olmuştur.

Türk siyasal hayatında muhafazakârlık anlayışının temellerine bakıldığında yeni sağ siyasal anlayışının gelişiminin ve bu politikaların etkisi büyük olmuştur. Bu anlamdaki ilk hareketleri 1980'li yıllarda bulmak mümkündür. 1980 Askerî Darbesi'nin getirmiş olduğu ekonomik ve toplumsal sorunlar karşısında neoliberal adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda 24

Ocak Kararları ile devlet serbest piyasa modelini ithal ikameci modele tercih etmiş ve böylece piyasa devlet özdeşliği ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (Bıdık, 2007, s. 151).

Türkiye’de Cumhuriyet sonrası muhafazakârlık anlayışı üzerindeki bir diğer önemli nokta ise 1983’ten itibaren Turgut Özal’ın Anavatan Partisi (ANAP) ile gündeme gelmesidir. Özal liberal ve muhafazakâr değerleri benimsemiş bir lider olarak mevcut olan laiklik ve milliyetçilik üzerinde liberal değerleri uygulamaya başlamış ve dinî kurum ve değerlerin üzerindeki baskıyı kaldırmak adına çalışmalarda bulunmuştur. Bu anlayış “fikir, din ve teşebbüs hürriyeti” olarak üçlü bir kalıpla özetlenmiştir. Ancak Özal’ın bu güçlü çabalarına rağmen restore edilmek istenen düzen tam anlamıyla bir dönüşüm sağlayamamış ve karşısında güçlü bir bürokratik, devletçi yapı bulmuştur (Özipek, 2010, s. 114-115). Özal mevcut muhafazakâr anlayış üzerinde yapmış olduğu yeni yorumlar ile muhafazakârlık anlayışını İslamcılığa yaklaştırmış ve İslam-Batı sentezi bir yapı ortaya koymaya çalışmıştır (Bıdık, 2007, s. 151). Bu dönem muhafazakârlık anlayışı değerlendirilirken Batı’da ortaya çıkan yeni muhafazakârlık ile ne kadar benzer bir yapı teşkil ettiği ilk olarak göze çarpmaktadır. Buradan da anlaşılıyor ki Özal’ın Amerikan tarzı bir siyaset benimsemiş olması ve bunu Türk siyasal hayatına uygulamaya çalışması benzerliğin temel nedenini oluşturmaktadır. Bilhassa bu dönemde liberal hak ve özgürlükler ile ekonomik değerlerin uygulanmaya başlaması, ayrıca İslamcılığa sahip çıkılması bunu ispatlar nitelikte olmuştur. Geleneksel ve modern değerlerin bir sentezi yapılarak dönemin muhafazakârlık anlayışı oluşmuştur.

Muhafazakârlık anlayışını değişimlere karşı olmak, tedrici bir değişimi savunması, modernliğe eleştirel olarak bakmak, soyut ilkelere dayalı bir siyaset yapma olarak ele alırsak bu durumun Türk siyasetinde aynı şekilde ortaya çıktığı söylemek mümkün olmayabilir. Muhafazakâr tutum içinde olarak tanımlanan merkez sağ, Cumhuriyet rejimine ve onun getirmiş olduklarına karşı olan insanlar için hiçbir zaman sığınak olarak görülmemiştir. Fransız muhafazakârlık anlayışında olduğu gibi eskiye dönüşü ya da hilafeti geri getirmeyi tam anlamıyla düşünmemiştir. Bunun yerine muasırlaşma ve milli devlet idealini amaçlamıştır (Bıdık, 2007, s. 152).

Türkiye’de muhafazakârlık anlayışı üzerinde değerlendirme yapılırken üzerinde durulması gereken Türkiye’nin içerisinde bulunduğu tarihsel ve sosyolojik altyapıdır. Muhafazakârlık anlayışı farklı toplumlarda farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Batı’da muhafazakâr düşüncenin ortaya çıkışının Fransız Devrimi’ne duyulan bir tepkinin ürünü olduğuna yukarıda değinilmiştir. Türkiye’de ise bu durum siyasal olmaktan ziyade ahlaki ve kurumsal değerlerin korunmasına yöneliktir. Buradaki ortak nokta değişme karşı tepkisel bir tavrın varlığıdır (Karaaslan, 2011, s. 64).

Çaha, Türkiye’deki muhafazakâr anlayışı değerlendirirken kültürel, İslamcı, milliyetçi ve devletçi olmak üzere dört başlık altında ele almıştır. Bu anlamda kültürel muhafazakârlık kültür kalıplarını, İslamcı muhafazakârlık dinî cemaatler çerçevesindeki tutucu tavrı, milliyetçi muhafazakârlık Türk milliyetçiliğinin genel yapısını ve son olarak devletçi muhafa-

zakârlık sisteme karşı olan değişimi korumaya yönelik olarak ele alınmıştır (Çaha, 2001, s. 127). Muhafazakârlığın bu tarz çeşitlenmesinde ve derinleşmesinde birçok kişi karşımıza çıkmaktadır. Birer örnek vermek gerekirse; kültürel muhafazakârlık anlayışında Peyami Safa ile Doğu-Batı sentezi, İslamcı muhafazakârlıkta Mehmet Akif Ersoy ile İslami modernleşme ve milliyetçi muhafazakârlık anlayışında Nurettin Topçu ile ruhçu Anadolu sosyalizmi ortaya çıkmıştır.

Türk muhafazakârlığı üzerinde yorum yapılırken aslında tam anlamıyla reaksiyoner bir tarzının olmadığı daha ziyade bazı değerlerin muhafaza edilmesi yönünde bir tutumunun olduğu göze çarpmaktadır. Muhafaza edilmek istenen değerler genellikle gelenekler ve din olmuştur. Türk muhafazakârlığında dinin çok önemli bir yerinin olduğu görülmektedir. Bu nedenle çoğu zaman dindarlık ile muhafazakârlık aynı anlamlarda kullanılmıştır. Bu da kavramsal bir kargaşa ortamının doğmasına ve muhafazakârlığın yanlış yorumlanmasına sebebiyet vermiştir. Aslında muhafazakârlık genel anlamıyla sadece dinî değerlerin muhafaza edilmesi yönünde bir tutumun sonucu olmaktan ziyade birçok toplumsal değerlerin korunmasına yönelik hedefi olan bir kavramdır.

Muhafazakâr Demokrasi Söylemi: AKP Örneği

AKP'nin kuruluş çabaları ile gündeme gelen siyasal kimlik arayışları iktidara gelmesi ile birlikte daha da artmıştır. Bu kimlik arayışındaki en önemli etken geldikleri taban olan Milli Görüş çizgisinde ele alınmalarıdır. Bu nedenle Milli Görüş çizgisinden arınıp yeni kimlik tanımlamalarına girme ihtiyacı duymuşlardır. Bu bağlamda partinin kurucu kadrosu sık sık değişimden ve kendilerinin İslamcı bir parti olmadığından söz etmişlerdir (Safi, 2007, s. 209-210).

28 Şubat sürecinde Refah Partisinin kapatılmasının ardından Fazilet Partisi kurulmuştur. Fazilet Partisinin içerisinde kendilerini yenilikçi olarak tanımlayan bir grubun ayrılmasıyla da AKP ortaya çıkmıştır. AKP, dini siyasallaştırmayacağını, demokrasi ve sivil toplum anlayışına saygılı bir yaklaşım içerisinde olacağını, yönün Doğu'dan ziyade Batı'ya çevrileceğini ve ekonomide liberal değerlerin baskın olacağını ifade eden fikirler ortaya koymuştur. Bu çizgiyi, AKP'yi Milli Görüş hareketinden ayıran bir sınır olarak görmek mümkündür. Milli Görüş'ün evrim geçirmiş hâli olarak algılanan AKP, değişimlerinin almış olduğu hâli "muhafazakâr demokrasi" olarak adlandırmaktadır. AKP'nin muhafazakâr demokrat kimliğini iki başlık altında ele almak mümkündür. Bunlardan ilki, İslami geçmişini sahiplenmesi ve korumaya çalışması. İkincisi ise, muhafazakârlık ve neoliberalizmin birleşimi olan yeni muhafazakâr bir anlayış ortaya koymuş olmasıdır (Bıdık, 2007, s. 180-181). Buradan da anlaşılıyor ki AKP muhafazakâr siyasal kimliğini oluştururken dinî değerlere saygılı ve geçmişini inkâr etmeyen ve ayrıca Milli Görüş siyasal geleneğinden farklı olarak Batılı anlamdaki gelişimlere sıcak bakabilen bir yapıda ortaya çıkmıştır. Bu da siyasal kimlik oluşum sürecinde partiye ılımlı bir yapı kazandırmıştır.

Milli Görüş içerisinde ayrılan bu yenilikçi grup iktidara gelmek kadar iktidarda kalmanın da önemli olduğu kanısında bulunmuştur. Temel slogan olarak “değiştik” ve “yeniyiz” kavramları üzerinde yoğunlaşmışlardır. AKP 3 Kasım 2002 seçimlerinden itibaren kendisini muhafazakâr demokrat bir parti olarak tanımlamış ve bu kavramı tarihsel ve teorik zemine oturtmaya çalışmıştır (Karaaslan, 2011, s. 112). Bu değişimdeki en önemli paylardan biri liberal değerlerin hem ekonomik hem de siyasal anlamda Türk siyasetine aktarılmaya çalışılmasıdır. Bu da geleneklerin modern anlamda inşa edilmesi olarak değerlendirilebilir.

2002 seçimleri öncesinde kurulmuş olan AKP, hedefine ulaşabilmek için Türkiye’de daha önce bir araya getirilmemiş olan iki kavramı birleştirmiştir. Muhafazakâr demokrasi kavramının içerik olarak anlatmak istediğini aslında Türkiye’de birçok parti uygulamaya çalışmıştır. Ancak AKP bu kavramları birçok aktörün gözünde meşrulaştırılan sihirli sözcükler dizisi olarak dile getirmiştir. AKP bu kavramları açıklarken 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren tanıdığımız ve sol politikaların alanı içine giren bazı kavramları da kullanmıştır. Bunlara bakıldığında: müzakere, çokkültürlülük ve katılımçılık ilk olarak göze çarpmaktadır (Doğanay, 2007, s. 66). İşte bu noktada toplumun birçok kesimi tarafından benimsenen bir siyasal yapı ortaya çıkmış ve AKP’nin muhafazakârlık anlayışı birçok kesim için daha uyumlu bir hâl almaya başlamıştır. Ayrıca bireysel ve grupsal anlamdaki hak ve özgürlüklerin Avrupa standartlarına uydurulmaya çalışılması bunu destekler nitelikte olmuştur.

Son birkaç yılın Avrupa Komisyonu İlerleme Raporlarına bakıldığında AKP iktidarı döneminde gerek demokratik değerler gerekse özgürlükler açısından gelişmeler olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca son yıllarda gerçekleştirilen demokratikleşme politikaları ve Kürt sorunu açısından uygulanmaya çalışılan politikalar olumlu birer adım olarak dile getirilmiştir.

AKP’nin programı, seçim beyannameleri ve liderlerin demeçlerine bakıldığında hukuk devleti, demokrasi, insan hakları, hoşgörü, farklılıklara saygı gibi evrensel değerlerin benimsendiği görülmektedir. Ayrıca AKP’nin tüzüğünde Cumhuriyet Türk milletinin en önemli yönetim kazanımı olarak ele alınmıştır (Özbudun & Hale, 2010, s. 57). Bu açıdan değerlendirildiğinde reaksiyoner bir tavır sergilemekten ziyade hoşgörü anlayışı kullanılarak toplum nezdinde kabul edilirliliği arttırılmıştır.

AKP Batı karşısında olan bir yapı olmaktan ziyade Batılı değerleri önemseyen ve Batı ile bütünleşmeden yana bir tutum sergilemektedir. Modernleşme ve çağdaşlaşmaya yönelik bulguları kendi kültürel değerleri ile harmanlayarak kendisine has bir yol ortaya koymaktadır. Bu bağlamda İslam ve modernleşmenin değer yargılarını yeniden inşa etmektedir. AKP Türk modernleşme hareketlerine sahip çıkmakla beraber hâlâ eksik olan değerleri kendisine has tutumuyla oluşturmaya çalışmaktadır (Tekin, 2004, s. 1331-1332).

Recep Tayyip Erdoğan partinin almış olduğu yeni muhafazakâr çizgiyi açıklarken şunları ifade etmiştir:

“AKP yeni muhafazakâr çizgiyi, muhafazakârlığın genlerine ve tarihî kodlarına uygun şekilde ama siyaset yaptığı coğrafyanın toplumsal ve kültürel geleneklerine yaslanarak ortaya koymaktadır. AKP, kendi düşünce geleneğinden hareketle, yerli ve köklü değerler sistemimizi evren standarttaki muhafazakâr siyaset çizgisiyle yeniden üretmek amacındadır. AK Parti, değişime değil, gerilemeye ve yozlaşmaya direnen bir anlayıştır. Değişimi, gelişim ve ilerleme anlamında savunmaktadır. AK Parti geçmişin statükoculuk üzerine bina edilen muhafazakârlığı yerine modern açık bir muhafazakârlık üzerinde durmaktadır. AK Parti evrimci veya tedrici doğal sürecinde işleyen toplumsal dönüşüme dayalı bir değişimi savunmaktadır. AK Parti’nin muhafazakârlıktan anladığı, mevcut kurum ve ilişkilerin korunması değil, bazı değerlerin ve kazanımların korunmasıdır. Koruma ise değişime ve ilerlemeye kapalı değil, özü yitirmeden gelişime uyum sağlamaktadır.” (Erdoğan, 2004, s. 13).

AKP neoliberalizmle neomuhafazakârlığın bir karışımı olan yeni sağın 1980’li yıllarda sürdürdüğü politikaları referans almaktadır. Bu çerçevede AKP’nin muhafazakâr demokrasi anlayışı kapitalizmin 1970’li yıllarda girmiş olduğu birikim krizine bir çözüm olarak sunulan refah devletinin tasfiyesini ve özelleştirme gibi neoliberal ekonomi politikalarını savunmaktadır (Akdoğan, 2004, s. 9).

AKP’nin ekonomi programlarına bakıldığında refah ve mutluluğun artırılması yönünde eğilimlerin olduğu söylenebilir. Bu bağlamda devletin ilke olarak her türlü ekonomik faaliyetin dışında tutulmak istenmesi örnek olarak gösterilebilmektedir. Ayrıca parti piyasa ekonomisinin işlemeden yana bir tutum içerisindedir ve bunun için de özelleştirmeyi yapının oluşması için bir araç olarak görmektedir.

Küreselleşme süreci ile birlikte artık birçok ülke demokratik değerlere karşı tutarsız kalamaz olmuştur. Bugün bakıldığında Orta Doğu’da ortaya çıkmış olan olaylar bu talebin bir sonucu niteliğinde olmuş ve kelebek etkisi ile geniş alanlara yayılmıştır. Türkiye demokrasiye geçişi Cumhuriyet Döneminde gerçekleştirmiştir lakin yıllar geçmesine rağmen gerek siyasi tutumlar gerekse darbeler sonucunda bu süreç tam olarak tamamlanamamıştır. AKP ile birlikte bu süreç daha da hızlanmaya ve demokratikleşme çalışmalarıyla iyi bir hâl almaya başlamıştır. Bu gelişimler gerçekleşirken muhafazakâr kimlik ve laiklik kavramları da iyi bir sınırla korunmaya çalışılmıştır.

AKP’nin devlet-vatandaş ilişkilerinde bireysel anlayıştan ziyade demokratik usulleri kullanması ve serbest piyasayı destekleme doğrultusunda hazırlanmış olduğu ekonomi politikası muhafazakâr-liberal anlayışların birleşiminin ifadesidir. Hazırlanan ekonomi programlarının da bunu destekler bir nitelikte olduğunu söyleyebiliriz.

Ayrıca 2002 yılında yapılmış olan seçim beyannamesinde piyasa ekonomisinin varlığı ve yeni sağ ekonomi politikalarını görmek mümkündür:

“Milletimizin teşebbüs gücü, ekonomik gelişmelerin en önemli kaynağıdır. Devletin ekonomideki temel rolü, piyasalardaki serbest rekabet koşullarını sağlamak ve te-

şebbüs gücünün önündeki engelleri kaldırmaktır. Rekabet ortamının iyileştirilmesindeki en önemli konulardan birisi, devletin mal ve hizmet üretiminden çekilmesi, düzenleme ve denetleme fonksiyonlarına ağırlık vermesidir. Bu çerçevede partimiz özelleştirme uygulamalarını sadece kamu için bir gelir kaynağı olarak görmemekte, üretimdeki verimliliğin ve istihdamın artmasını sağlayacak önemli bir politika aracı olarak değerlendirmektedir. Ayrıca, bu konudaki çalışmalar büyük bir sosyal duyarlılıkla yürütülmektedir.”

Recep Tayyip Erdoğan'ın danışmanı ve partini ideoloğu Yalçın Akdoğan AKP'nin muhafazakâr demokrat kimliğini ortaya koyarken şunları ifade etmektedir: muhafazakârlığın devrimci değil tedrici değişimi savunması, geleneksel değer ve kazanımların korunması, düzenin toplum mühendisliği ve aşırılıktan korunması, halkın egemen olduğu anayasal bir düzen, sınırlandırılmış bir iktidar, uzlaşma ve hoşgörü kültürü, idealizm ve realizm arasında dengenin kurulması, küçük, dinamik ve denetime açık bir yapı (Akdoğan, 2004, s. 15-16).

Akdoğan bu yeni anlayışın tek bir dinî perspektif çerçevesinde ele alınmayacağını, merkeze mezhep ya da dinin getirilerek ayrımcı bir siyaset tarzının yapılmayacağını ve böyle bir durumun Türkiye şartlarında kutuplaşmalara sebep olacağını dile getirmiştir (Akdoğan, 2004, s. 19). Recep Tayyip Erdoğan yapmış olduğu konuşmalarda dinin bir siyasal sembol olarak kullanılmasının yanlış olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda din ve dindarları önemseyen ve dinî fonksiyonları kabul eden bir parti olacaklarını da belirtmiştir.

Akdoğan, AKP'nin İslamcı bir parti olmadığını kitabında şu sözlerle ifade etmektedir:

“AKP siyasal İslam'ı tasfiye etmek değil, siyasal İslam olarak konumlandırılmamak amacıyla hareket eden bir parti görünümündedir. Siyasal İslam'ı temsil etmemekle, siyasal İslam'ı temsil eden partilerin siyasette olmaması gerektiğini düşünmek farklıdır. Bir parti, din-siyaset algısı veya gelişen şartlar sebebiyle bu tür bir parti olmamayı seçebilir, bu tercih siyasette kesinlikle bu tür partiler olmaması gerektiğini düşünmek anlamı taşımaz. AKP'nin muhafazakâr bir parti olmayı seçmesi, başka partilerin kendilerini siyasal İslamcı olarak konumlandırmasına karşı çıkması demek değildir.” (Akdoğan, 2004, s. 108).

AKP'nin muhafazakâr demokrat tutumunun dine bakışı ya da bir başka açıdan laiklik anlayışına bakıldığında Cumhuriyet ilkelerine bağlı bir kimlik yapısı oluşturma çabası içinde olmaya çalışıldığı görülmektedir. Akdoğan AKP'nin laiklik anlayışını değerlendirirken insanların dinsel inançları doğrultusunda yaşamasının laikliğe aykırı olmadığını ve bunun laikliğin bir gereği olarak ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Bu anlamda laiklik dinî özgürlüklerin garantisi olarak ele alınmıştır. Laiklik anlayışını din ile bir karşıtlık ilişkisi içerisinde ele almanın Türkiye için zararlı ve gerilemeye yol açabilecek bir tutum olduğu ele alınmıştır (Akdoğan, 2004, s. 80).

AKP, parti programında dinciliğe ve dinin siyasallaştırılmasına karşı bir tutum aldıklarını söylemektedir. Parti programında bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Partimiz, kutsal dinî değerlerin ve etnisitenin istismar edilerek siyaset malzemesi yapılmasını reddeder. Dindar insanları rencide eden tavır ve uygulamaları ve onların dinî yaşayış ve tercihlerinden dolayı farklı muameleye tabi tutulmalarını anti-demokratik, insan hak ve özgürlüklerine aykırı bulur. Öte yandan dini; siyasi, ekonomik veya başka çıkarlara alet etmek veya dini kullanarak farklı düşünen ve yaşayan insanlar üzerinde baskı kurmak da kabul edilemez.” (AK Parti, 2002a, s. 13).

AKP'nin laiklik anlayışı dinin özgürleşmesi ve alt kimliklere dönüşün meşrulaşmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde ABD'nin ılımlı İslam projesiyle, AKP'nin laiklik anlayışının birbirine yakın bir çizgide olduğunu ifade etmek mümkündür. Tam bu noktada muhafazakâr demokratlar ile ABD'nin yeni muhafazakârlığının birleştiği söylenebilir (Yanardağ, 2004, s. 126). Muhafazakâr demokrasinin laiklik anlayışının liberalizmle bir etkileşim içerisine girdiği görülmektedir. Bu anlamda laiklik toplumsal barışı ve özgürlüğü sağlayan bir yol olarak görülmüştür (Akdoğan, 2004, s. 96). AKP muhafazakâr demokrasi kavramı ile İslamcı kimliğine zıt düşmemekte ve ayrıca bunun ötesine geçerek kitleselleşebilmektedir (Safi, 2007, s. 212).

AKP kendisini muhafazakâr ve aynı zamanda demokrat olarak tanımlamakla sadece İslamcı çizgiden değil milliyetçi muhafazakâr çizgiden de ayırmıştır. Muhafazakâr kimliğiyle partinin gelenek ve dine bağlılığı beyan edilirken demokrat kimliği ile aktüel yönler ele alınmak istenmiştir (Yanardağ, 2004, s. 122).

AKP'nin muhafazakâr demokrasi kimliği farklı kesimlerce farklı şekilde ele alınmaktadır. Geçmişte siyaset yaptıkları kesimin bakış açısına bakıldığında, bunlar İslam'ın neoliberal kılıplara uyarlandığını söylemektedir. Bazıları için ise bu kimlik liberal kapitalizmin Türkiye'de başarı ile uygulanmış biçimi olarak ele alınmaktadır (Yıldız, 2004, s. 54).

AKP her ne kadar kendisini muhafazakâr demokrat bir parti olarak tanımlasa da halkın nezdinde Müslüman demokrat bir parti olarak görülmektedir. Seçmen tarafından belirlenmiş olan bu kimliğe karşı AKP kendisini her zaman muhafazakâr demokrat olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda halkın tanımladığı bir parti olmaktan ziyade seçmen kesimini tanımlayan bir parti olarak ele almak mümkündür (Yavuz, 2004, s. 602).

Erdoğan yapmış olduğu konuşmalarda AKP'nin muhafazakârlık temelinde olan bir kitle partisi olduğunu söylemektedir. AKP'nin değişime değil yozlaşma ve gerilemeye direnen bir parti olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda AKP'nin muhafazakârlık tanımı mevcut kurum ve yapıları korumaktan ziyade değer ve kazanımların korunması yönündedir. Bu açıdan korunması gereken değerlerin dinsel ve geleneksel değerler olduğunu söylemek mümkündür.

Yıldız AKP'nin muhafazakâr söyleminin üç ana temeli olduğunu söylemektedir. Bunlardan ilki seçmen kitlesi, ikincisi dış kamuoyuna verilen sıcak mesaj ve son olarak da Kemalist merkeze dönük olarak siyasal İslamcılıkla bir ilişkinin olmadığıdır (Yıldız, 2004, s. 55). AKP bu nok-

tada dine saygılı bir siyaset ile İslamcı bir yapılanma arasındaki sınırı sürekli olarak korumak istemiştir. Fakat yukarıda da değinildiği gibi bu durum toplum tarafından her zaman böyle algılanmamış ve aksine AKP bazı kitleler tarafından İslamcı bir parti olarak ele alınmıştır.

Klasik Türk muhafazakârlığına bakıldığında aile, din, devlet, toplum ögeleri öne çıkmaktadır. Muhafazakâr demokrat bir kimlikle tanımlanan AKP'nin muhafazakârlık anlayışına bakıldığında ise yerlilik, tarih, gelenek, kültür, dayanışma, halk ile özdeşleşme ve toplum mühendisliğine karşı olma gibi kavramların öne çıktığı görülmektedir (Safi, 2007, s. 225). Toplum mühendisliğine karşı bir parti olduğunu dile getiren AKP bazı kesimler tarafından bu ifadenin tam olarak uygulanmadığı yönünde eleştirilere maruz kalmaktadır. Örnek verecek olursak, Erdoğan'ın dindar bir gençlik tasavvuru birçok kişi tarafından toplum mühendisliği olarak değerlendirilmiştir.

AKP'liler Cumhuriyet'e karşı bazı eleştirilerde bulunmuşlardır. Fakat bu eleştiriler Cumhuriyet'in kendisine olmaktan ziyade onun tek tipçi, halktan kopuk, aşırı merkezîyetçi ve otoriter olduğuna yöneliktir. Bu nedenle AKP'lilerin Cumhuriyet'in daha çok demokratikleştirilmesini istedikleri yönünde yorumlar yapmak da mümkündür (Safi, 2007, s. 233).

AKP'nin muhafazakâr demokrasi söylemi tek tipçi zihniyetin yerine farklılıkların bir arada olması durumunu savunmaktadır. Parti programına bakıldığında bunlar şu şekilde ifade edilmektedir:

"Partimiz din, dil mezhep, bölge, etnik köken ve cinsiyet farkı gözetmeksizin bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını birinci sınıf vatandaş olarak görür ve kucaklar. Bizim demokratik anlayışımızda farklılıkların birbirine dönüşme mecburiyeti yoktur. Tarihi tecrübelerimizden süzülerek gelen farklı olanların bir arada barış içinde yaşama kültürü de bundan başka bir şey değildir." (2002a, s. 115).

AKP ile oluşmaya başlayan muhafazakâr demokrat söylemin bir diğer özelliği de sağ ve merkez ideoloji arasında bir köprü görevi yapması ve birçok kesim tarafından kabul görebilecek bir yapıda oluşmasıdır. Bu kimlik ile hem demokrat taraf hem de muhafazakâr ve İslamcı kanat bir araya gelmiştir. Ayrıca toplumun da bu tarz bir siyasi tavra sıcak bir tutumunun olduğunu seçim sonuçları göstermiştir. Bu açıdan bunu toplumsal taleplerin göz önüne alınarak oluşturulduğu bir kimlik olarak değerlendirmek mümkündür. Fakat kimliğin uygulanma konusunda tam anlamıyla uyulup uyulmadığı her siyasi kimlikte olduğu gibi farklı yorumlara açıktır.

Dünyadaki birçok ülkeye bakıldığında Batılı anlamda demokrasi ve ekonomik değerlerin benimsenmeye çalışıldığı göze çarpmaktadır. Bu sebepten dolayı birçok siyasi parti Batı'nın demokrasi değerlerini benimsemeye başlamıştır. İşte bu noktada AKP sadece kendisini muhafazakâr olarak tanımlamaktan ziyade çok yönlü bir perspektif kazanarak demokrat kimliği de buna eklemiştir. Böylelikle hem muhafazakâr kimliğini kaybetmemiş hem de çağdaş değerleri benimsemiş olmaktadır.

Son yıllarda tartışılan önemli konulardan bir tanesi de Türkiye'nin Orta Doğu ülkeleri için bir model olarak gösterilmesidir. Demokrasi değerlerini benimsemiş Müslüman bir ülke olarak Türkiye demokrasiye geçişini tamamlamamış ülkeler tarafından bir örnek teşkil etmiştir. Bunda muhafazakâr demokrat kimliğin büyük bir katkısı olmuştur. Ayrıca Batılı anlamda demokrasi değerlerinin Müslüman bir ülkede ilk defa bu denli benimsenmesi Batı tarafından olumlu bir gelişme olarak karşılanmıştır.

AKP ile birlikte Türk siyasal hayatına girmiş olan bu yeni kavram, oluşumunu tam olarak tamamlamış değildir. AKP iktidarı ile birlikte oluşum hâlâ devam edecektir. Fakat genel hatlarının bu şekilde olacağı yönündeki kanılar güçlüdür.

Sonuç

Çalışmanın birinci bölümünde muhafazakârlık anlayışının kavramsal çerçevesi ve tarihsel perspektifi ele alınmıştır. Bu bağlamda muhafazakârlık kavramı, Batı'da algılanış biçimi ve yeni muhafazakârlık anlayışının genel özellikleri ortaya konulmuştur.

Muhafazakârlık anlayışı ilk olarak 18. yüzyılda Fransız Devrimi'ne ve Aydınlanma düşüncesine karşı bir tutum olarak ortaya çıkmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde muhafazakârlığı tepkisel bir hareket olarak ifade etmek mümkündür. İlk başlarda ortaya çıkmış olan bu klasik muhafazakârlık anlayışı zamanla değişim ve bazı dönüşümler göstermiştir. Bu süreçte başka ideoloji ve düşünce yapılarından da etkilendiğini söylemek mümkündür. Bu etkileşim sürecinin bir ürünü olarak karşımıza yeni muhafazakârlık anlayışı çıkmıştır. Yeni muhafazakârlık ele alınırken klasik muhafazakârlık ile liberal değerlerin bir etkileşim içerisine girerek yeni bir yapının ortaya çıktığı görülmüştür.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise muhafazakârlık anlayışının Türk siyasal hayatındaki seyrine kısaca bakılarak AKP örneği çerçevesinde muhafazakâr demokrasi söylemi ele alınmıştır. Bu yeni anlayışa baktığımızda Batılı birçok değerlerin etkin olarak bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan demokrasi değerleri, liberal ekonomi değerleri ve insan hakları gibi birçok değerlerin yeniden tanımlanarak Türk siyasal hayatına girdiği görülmüştür. AKP ile birlikte devletin ekonomi üzerindeki mevcut rolü daha da azaltılarak ve zaman zaman özelleştirmelere gidilerek ekonomide sınırlı bir devlet oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu durum ekonomide liberal değerlerin savunulmasını ve piyasanın serbestleştirilmesini göstermektedir. Aynı durumu 1980'li yılların Avrupası'nda yeni sağ siyaset içerisinde görmek mümkündür. Ayrıca mevcut demokrasi değerlerinin daha da Batılı bir hâl alması ya da başka bir tabirle daha da demokratikleştirilmesi için birçok girişimde bulunulmuştur.

AKP'nin muhafazakâr demokrasi düşüncesi değişime açık bir yapıda oluşmuştur. Fakat bu değişimlerin devrimci bir şekilde değil tedrici olması savunulmuştur. Toplumun mühendislik tarzında bir değişim yaşamasından ziyade sindirerek ve toplumsal değerleri göz önünde

tutarak değişim göstermesi savunulmuştur. Yukarıda da değinildiği gibi AKP'nin muhafazakâr demokrasi söylemi 1980'li yıllarda Batı'da ortaya çıkmış olan yeni muhafazakârlık ile bazı noktalarda benzer bir hâl almıştır. Fakat bu söylem kendisine has özellikler taşımaktadır. Bunun sebebi ise ideolojilerin içerisinde olduğu ortamın toplumsal, ekonomik ve siyasi yapılarından etkilenmesidir.

Kaynakça

- Adalet ve Kalkınma Partisi. (2002a). *Parti programı*. Ankara.
- Adalet ve Kalkınma Partisi. (2002b). *Seçim beyannamesi*. Ankara.
- Akdoğan, Y. (2004). *AK Parti ve muhafazakâr demokrasi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Akkaş, H. H. (2001). Türk modernleşme tarihinde muhafazakâr siyasi düşünce. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 28-39.
- Akkaş, H. H. (2003). Muhafazakâr siyasi düşünce üzerine. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 241-254.
- Akkır, R. (2006). *Türkiye'de din ve muhafazakârlık*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Beneton, P. (1991). *Muhafazakârlık* (Çev. C. Akalın). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bıdık, D. (2007). *Türkiye'de muhafazakârlık ve liberalizm*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Bora, T. (1999). *Türk sağının üç hâli milliyetçilik, muhafazakârlık, İslamcılık*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Çaha, Ö. (2001). *Dört akım, dört siyaset*. İstanbul: Zaman Yayıncılık.
- Çaha, Ö. (2004). Muhafazakâr düşüncede toplum. *Uluslararası muhafazakârlık ve demokrasi sempozyumu* kitabı içinde. Ankara: AK Parti Yayınları.
- Çaha, Ö. (2005). Muhafazakâr düşüncede toplum. *Uluslararası muhafazakârlık ve demokrasi sempozyumu* kitabı içinde. İstanbul: Camev Yayınları.
- Doğanay, Ü. (2007). AKP'nin demokrasi söylemi ve muhafazakârlık: Muhafazakâr demokrasiye eleştirel bir bakış. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(1), 65-88.
- Erdoğan, R. T. (2004). Açılış konuşması. *Uluslararası muhafazakârlık ve demokrasi sempozyumu* kitabı içinde. Ankara: AK Parti Yayınları.
- Erdoğan, M. (2005). Muhafazakârlık ana temalar. *Uluslararası muhafazakârlık ve demokrasi sempozyumu* kitabı içinde. İstanbul: Camev Yayınları.
- Ergil, D. (1986). *İdeoloji*. Ankara: S Yayınları.
- Erlar, Ö. (2007). Yeni muhafazakârlık, AKP ve muhafazakâr demokrat kimliği. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 10, 126-132.
- Gül, S. S. (2004). *Sosyal refah devleti bitti, yaşasın piyasa! Yeni liberalizm ve muhafazakârlık kıskacında refah devleti*. İstanbul: Etik Yayınları.
- Güngörmez, B. (2004). Muhafazakâr paradigma: Dogma ve ön yargı. *Muhafazakâr Düşünce*, 1(1), 11-30.
- Helvacı, A. (1999). Türk siyasetinde öznesiz bir kavram: Muhafazakârlık. *Düşünen Siyaset*, 28(9), 21-30.
- Heywood, A. (2006). *Siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Karaaslan, F. O. (2011). *Muhafazakâr düşüncedeki değişim ve devamlılık: Adalet ve Kalkınma Partisi örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Kristol, I. (1983). *Reflections of a neoconservative*. New York: Basic Book.
- Mert, N. (2007). *Merkez sağın kısa tarihi*. İstanbul: Selis Kitaplar.
- Özbudun, E. & William, H. (2010). *Türkiye'de İslamcılık, demokrasi ve liberalizm AKP olayı*. İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Özipek, B. B. (2004). *Muhafazakârlık: Akıl, toplum, siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları.

Özipek, B. B. (2010). Avrupa'da ve Türkiye'de muhafazakârlık. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 22(25-26), 105-120.

Safi, İ. (2005). *Türkiye'de muhafazakârlığın düşünsel-siyasal temelleri ve "muhafazakâr demokrat" kimlik arayışları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tekin, Ü. (2004). *AK Partinin muhafazakâr demokrat kimliği*. Ankara: Orient Yayınevi.

Vural, M. (2003). *Siyaset felsefesi açısından muhafazakârlık*. Ankara: Elis Yayınları.

Yanardağ, M. (2004). *Yeni muhafazakârlar (neocons)*. İstanbul: Çivi Yazıları.

Yavuz, M. H. (2004). Milli Görüş Hareketi: Muhafif ve modernist gelenek. (Ed.) Y. Aktay, *Modern Türkiye'de siyasi düşünce-Islamcılık (C. 6)* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldız, A. (2004). Muhafazakârlığın yerleştirilmesi ya da AKP'nin yeni muhafazakâr demokratiği. *Karizma Dergisi*, 5(34), 53-56.